

BLAŽENI STEPINAC MJERA JE KRŠĆANSKE SLOBODE NAŠEG VREMENA

Juraj Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac i Splitsko-makarska (nad)biskupija*, Postulatura Blaženog Alojzija Stepinca i Splitsko-makarska nadbiskupija, Zagreb, 2024., 588 str.

Navedena knjiga dolazi u posebno svečano vrijeme, po proslavi Jeronimove obljetnice, u Godini Marka Marulića, uoči jubileja Sve-te godine i onog nacionalnog, 1100. obljetnice splitskih crkvenih sabora, započetih u vrijeme hrvatskog kralja Tomislava, na kojem su Split i njegova Crkva postali središte metropolitanske crkvene pokrajine za Dalmaciju i Hrvatsku. Današnja Splitsko-makarska nadbiskupija, poznato je, nasljednica je stare Solinske biskupije i kasnije nadbiskupije, u čije je središte, Salonu, kršćanski navještaj dopro već tijekom I. stoljeća. Po mnogočemu poznata i ugledna, ipak je Salona na osobit način postala i ostala najpoznatijom po svojim slavnim mučenicima. Među njima je najpoznatiji i najštovaniji salonitanski biskup sv. Dujam, koji je mučeništvo podnio 304. godine i po kojemu je Splitska nadbiskupija, kao nasljednica slavne povijesti drevne Salone i salonitanske Crkve, 925. i postala crkvenim, metropolitanskim središtem cijeloga Hrvatskog Kraljevstva od mora do Panonije.

Autor je uvodno pošao od starodrevnosti Nadbiskupije, no težište je knjige položeno tisuću godina kasnije, kada je svjetlo došlo iz obrnutog smjera. U međuratno je vrijeme mladi zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac duhovno integrirao hrvatski prostor, a autor se posvetio njegovoj središnjoj osi - Zagrebu i Splitu, odnosno Stepinčevim nastojanjima u suradnji s iskusnim splitskim biskupom Klementom Bonefačićem. Autor u knjizi na više mjesta ističe zajedništvo našeg episkopata, posebice triju glavnih biskupskih središta: Zagreba, Splita i Sarajeva, koje je stvarno i simbolično došlo do izražaja 1938. godine, pri dovršetku crkvice u Biskupiji kod Knina, kada je svaka od navedenih biskupija simbolično podarila po jedno zvono.

Razložno je svaku znanstvenu knjigu prosuditi prema tri kriterija po kojima se vrednuje njezino značenje: da je znanstvena, potom da je literarna, odnosno lijepo pisana, te konačno da je relevantna, odnosno da nam ima štogod poručiti. Knjiga je znanstvena jer je pisana na izvorima i jer cjelovito zaokružuje navedenu temu. U monografiji je mons. Batelja objedinio spoznaje do kojih je došao nakon 33 godine istraživanja i proučavanja kardinalova lika i dje-

la. To je razvidno iz obilnog popisa literature, iz originalne arhivske građe pohranjene u crkvenim i svjetovnim arhivima te iz čak 793 bilježaka koje ne samo potvrđuju svaku iznesenu tvrdnju nego čitatelj i u bilješkama nalazi mini studije, biografije crkvenih prelata i župnika, kanale za dodatno čitanje. U knjizi je prikazan odnos zagrebačkog nadbiskupa s našom mjesnom Crkvom, no moglo bi se reći s Dalmacijom u cjelini. O toj povezanosti progovaraju u knjizi vrela i svjedočanstva, dokumenti i događaji. Svjedoče o tomu, svjedočeći o vremenu u kojima su nastajali. A to je vrijeme bilo teško i dramatično. Dramatično za hrvatski narod u cjelini, dramatično za svaki hrvatski kraj, dramatično za našu Crkvu. Dramatično i ispunjeno progonima i stradavanjima, mučeništvom mnogih zbog njihove vjere u Boga, zbog ljubavi prema Katoličkoj Crkvi i Hrvatskoj domovini. Autor je u knjizi građu marno prikupio, istražujući brojne arhive i dokumentaciju u Zagrebu i u Rimu, a osobito u Nadbiskupijском arhivu u Splitu. Temeljito ih je proučio i na temelju njih sastavio ovu sintezu, imajući, kako i sam ističe, napose, u vidu da se 28. svibnja ove 2024. navršilo 90 godina od imenovanja dr. Alojzija Stepinca zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom s pravom nasljedstva te znajući za baštinu koja je o njemu stvorena na području Splitsko-makarske nadbiskupije. Pronađeni i istraženi dokumenti, istaknut će također mons. Batelja, te spoznaje do kojih je on sam došao u spomenute 33 godine svojih istraživanja i proučavanja kardinalova lika i djela omogućili su mu otkriti upravo *živu povezanost* nadbiskupa Stepinca sa Splitsko-makarskom (nad)biskupijom. Tu *živu povezanost* preko ove knjige on sada sa svima nama dijeli. Zato je ona dragocjen prinos i trajno svjedočanstvo koje će i nama danas, ali i naraštajima nakon nas moći uvjerljivo o tomu posvjedočiti.

Na temelju navedene građe autor je u knjizi jasno predočio Nadbiskupove dolaskе na područje Splitske biskupije, u njezine brojne župe, sudjelovanje u liturgijskim svečanostima, s posebnim naglaskom na hodočašća Gospi Sinjskoj te suradnju s biskupima Bonefačićem i Franićem. U knjizi se međusobno isprepleću crkveni i politički događaji: djelovanje katoličkih društava, posljedice rušenja konkordata između Kraljevine Jugoslavije i Svete Stolice, priprema proslave Svete godine 1940. – 1941., hodočašće u Svetu Zemlju, Pripreme za Euharistijski kongres u Splitu 1940. godine, ratno i poratno stradanje, pomoć ratnim žrtvama, nazočnost Blaženika u Nadbiskupiji i nakon njegove smrti u promišljanjima o njemu splitskih nadbiskupa do danas, u spisima pojedinih teologa, u

prikazu njegova lika u umjetničkim ostvarenjima, kipovima, slikama, mozaicima te u svjedočanstvima.

Mons. Batelja je rasvijetlio i najsitnije detalje, situacije, odnos Stepinca prema pojedinim događajima, duhovnim i političkim gibanjima, pri čemu je, kao autor, uvijek ostao u drugom planu jer je pisao onako kako je najljepše i najsvrsishodnije - sve temeljiti na činjenicama, na provjerenim dokumentima. Sumarno rečeno, kao dugogodišnji promicatelj postupka za proglašenje blaženim i svetim zagrebačkog nadbiskupa kardinala Stepinca, odnosno "rimskim postulatorom", suradnikom nadležne Kongregacije u Rimu, autor se i u ovoj knjizi oslonio na sveukupno 135 crkvena i svjetovna arhiva u domovini i inozemstvu i sakupljenu dokumentaciju od preko 40.000 stranica. Ta su ga posvećenost, napor i iskustvo učinili nenadmašnim u temeljnom postulatu povijesne znanosti koji teži povijesnoj rekonstrukciji osobe, događaja, duhovnog stanja i značenja. Bilo pak da je osvijetlio Stepinčev odnosima prema časnim i velikim pastirima splitske Crkve, bilo pak prema Božjem narodu na njezinu prostoru kao i njezinim marijanskim svetištima kamo je rado hodočastio, bilo pak prema tri istaknuta naša sugrađana don Frani Buliću, dr. Anti Trumbiću i dr. Ivu Politeu. Kako je i zašto cijenio don Franu Bulića, posvjedočio je u svom dnevniku, u koji je 30. srpnja 1934. zapisao da je 30. srpnja, kada je don Frane, veliki hrvatski učenjak i ponos hrvatskog klera, umro na klinici u Zagrebu, naložio da zvoni veliko zvono u katedrali te da je služio *Requiem* posebno za njega u katedrali sljedećeg dana. Dotičući se u razgovoru s novinarom veza između Zagreba i Splita te budućih eventualnih svojih dolazaka u grad pod Marjanom, izjavio je da svi Hrvati rado dolaze u Dalmaciju, jer da je tamo kolijevka hrvatskog naroda, a naročito rado dolaze u Split. Nadodao je da će od sada don Franin sarkofag na Manastirinama u kojem je sahranjeno njegovo mrtvo tijelo, biti jedno posebno mjesto hodočašća, a i tolike druge svete uspomene povezivat će nas uvijek mišlju na ovoga čovjeka, koji je čitav svoj život ispunio zaslužnim i neprocjenjivim radom za svoj narod.

Drugog zaslužnog Splitsanina hrvatskog političara Ante Trumbića Stepinac je pripremio za vječnost. Jednako kao i don Franu posjetio ga je u bolesti, a jednom mu je podijelio i sv. sakramente. Kad je dr. Trumbiću pozlilo, mons. Stepinac bio je službeno u Rimu. Doznajući da mu se pogoršalo zdravlje, isposlovao je za nj papinski blagoslov. Kad se nadbiskup koadjutor vratio iz Rima, dr. Trumbić je već preminuo.

U knjizi je dotaknut Nadbiskupov odnos i s trećim glasovitim Splićaninom dr. Ivom Politeom. Godine 1934. Politeo je suautor tzv. *Zagrebačkog memoranduma* koji je više javnih djelatnika, među njima i nadbiskup Antun Bauer i nadbiskup koadjutor Stepinac, uputilo Kraljevskom namjesništvu u Beograd. U *Memorandumu* se tražilo poštovanje zakonitosti, prosvjedovalo protiv cenzure i protiv sprečavanja slobodnoga političkog organiziranja građana i zahtijevalo ukinuće bezakonja u zemlji te puštanje dr. Vladka Mačeka iz zatvora. No ni na jednom političkom i pravnom području djelovanja, kako navodi autor mons. Batelja, dr. Politeo nije ostavio sjajniji trag negoli je to učinio braneći nevino optuženoga zagrebačkog nadbiskupa. Sa željom da optužnica i obrane branitelja budu sačuvani za povijest, nadbiskup mu je vlastoručno pismom od 14. listopada 1946. od srca zahvalio na velikom trudu.

Središnji dio knjige govori pak, o Stepinčevoj suživljenosti s tragedijom i bijedom koje su kao posljedice rata u neimaštinu zavile gotovo svo dalmatinsko pučanstvo, a mnoga su sela od bezdušnika popaljena. Mnogo je bilo onih, koji su morali ostaviti kuće i kućišta pa se skloniti, da spase goli život. Autor detaljno daje podatke o pomoći Caritasa Zagrebačke nadbiskupije ugroženom puku u Dalmaciji pri čemu kao primjer iz knjige navodimo da je 1943. godine na područje Splitsko-makarske biskupije uspio poslati sveukupno 40 tona kukuruza, graha, krumpira, pšenice i brašna, na otoke Hvarske biskupije 200 tona navedene hrane, na područje Dubrovačke biskupije 26, a na područje one Mostarske 40 tona.

Zasebno poglavlje predstavlja stav Nadbiskupa i mons. Bonefačića sučelice Svećeničkom udruženju sv. Ćirila i Metoda kao izazovu koji se nametnuo nakon prestanka ratnih strahota, ali, mogli bismo reći početka brojnih drugih, onih poratnih. Komunistička partija Jugoslavije svim je silama nastojala odvojiti Katoličku Crkvu u Jugoslaviji od Rima te uspostaviti i sebi podrediti novo-uspostavljenu nacionalnu Crkvu. Naš je Episkopat na zasjedanju od 26. travnja 1950. kratko izjavio: „*Non expedit* – Ne dopušta se!“ A kad je stvar postala još ozbiljnija, svoju je zabranu 1952. potkrijepio izjavom: „*Non licet* – Zabranjuje se!“ Zbog zabrane svojim svećenicima da pristupe režimskom Ćirilo-metodskom društvu splitsko-makarski biskup Bonefačić, njegov nasljednik mons. Franić, šibenski biskup Ćiril Banić, hvarski biskup Miho Pušić, pomoćni biskup senjsko-modruški Josip Pavlišić, mostarski biskup Petar Čule, banjolučki biskup Dragutin Čelik, i skopski biskup Smiljan Čekada podnijeli su teška nasilja i progone, čak i prijetnje smrću.

Naš autor u knjizi lijepo ističe da je biskup mons. Bonefačić ne samo cijenio nadbiskupa Stepinca nego je u njemu vidio uzor vjernoga i Bogu predanoga pastira. Takav pogled na njega imali su i njegov nasljednik mons. Frane Franić te nadbiskup Ante Jurić kao i njihovi nasljednici sve do danas. Svi su oni shvaćali snagu njegova mučeničkog svjedočanstva i važnost njegove duhovne baštine za evangelizaciju i posluživanje evanđelja u hrvatskom narodu, smatrali su ga svecem, molili mu se i nastojali širiti njegovu slavu. Svjedoče tomu, istaknut će se u knjizi, njihove pastirske smjernice osobito u odlukama da se bl. Alojzija postavi za suzaštitnika pojedinih župa, sudjelovanjem u blagoslovima brojnih kapela, relikvijara, kipova i slika koje je Božji narod nabavio i postavio na uzvišena mjesta da ih lik bl. Alojzija potiče na vjernost Bogu i kod Boga zagovara. Kada pročitamo ovu, i brojne druge autorove knjige o blaženiku, kada se zna da je na temelju prikupljenog, uz pomoć suradnika izradio tzv. Poziciju od 6.000 stranica u šest svezaka, na temelju koje je Kongregacija za kauze svetaca odlučivala o proglašenju blaženim kardinala Stepinca, onda padaju u vodu dva temeljna prigovora kanonizaciji, a ti su da njegovo djelo nije dovoljno proučeno i da nije dovoljno učinio. Zahvaljujući mons. Batelji, a ovo njegovo najnovije djelo o blaženiku i Splitskoj nadbiskupiji sintetski pristupa Stepincu, možemo istaknuti da je djelo našeg blaženika do u tančine proučeno i da ne poznajemo osobu koje je za bližnje više učinila, i to u pogibelnim ratnim uvjetima.

Osim znanstvenosti, knjiga odiše i drugim navedenim historografskim postulatom – onim za literarnošću djela. Jer, povijest je pripovijest, *history is story*. Moderni engleski povjesničar i biograf Alan J. P. Taylor naglasio je da svaka biografija, a knjiga koju predstavljamo predstavlja blaženikovu biografiju, doduše iz splitske vizure, mora posjedovati književne elemente kojima se ulazi u psihologiju lika, njegova razmišljanja i postupke. Knjiga mons. Batelje čita se nadahnuto, brzo i lako, no ne zato što slijedi Taylorovo načelo, nego zato što iz autorova jasne misli i nakane slijedi jasna rečenica. Dinamika se događaja brzo izmjenjuje, knjiga je satkana od brojnih naslova i podnaslova koji uokviruju svaku temu, ali i pomažu čitatelju da predahne, da se sabere nad prethodno rečenim. Ti su naslovi često sugestivni kao primjerice: „Pred Gospom, odvjetnik obespravljenog naroda“, „Nepokolebiva vjernost Stolici Sv. Petra!“, „Svaki naš bližnji dijete je Božje“, „Milosrđe i ljubav prema svim ugroženima glađu“, „U zajedničkoj borbi za slobodu Katoličke Crkve u hrvatskom narodu“, „Pomoćnik narodu u Dalmaciji“, „Sma-

trao sam ga pravim svecem i mučenikom“, samo su neki od brojnih naslova koji stvaraju žive slike i pridonose dinamici radnje.

Za ilustraciju navedenih stilskih i historiografskih obilježja možemo uzeti bilo koji ulomak knjige. Posvuda ekonomija, koncizne, pune rečenice, brz, protočan stil, komparacijsko povezivanje, i konceptualna širina. Autor misli na čitatelja, pomaže mu doprijeti do Stepinca kojega je živo uprizorio, predstavio njegova razmišljanja i poglede, njegova nastojanja, na način da ga gotovo možemo živa vidjeti, doživjeti njegove pokrete, čuti boju njegova glasa i. što je najvažnije. shvatiti i još važnije nadahnuti se njegovom ulogom u povijesti Crkve i naroda, na njegovoj jedinstvenoj karizmi kojoj nema premca u hrvatskoj povijesti. Autor dopire do srca čitatelja, stranice ga moraju protresti, neće ga ostaviti ravnodušnim.

Treći zahtjev, o kojem se malo promišlja, a o kojem također treba voditi računa i o kojem moraju promisliti i autor i recenzent i čitatelj, jest onaj da knjiga mora biti relevantna. Orwell nas je plašio svijetom u kojem ljudi neće smjeti čitati knjige, no gotovo smo pred Huxleyevim svijetom, u kojem knjige nitko neće htjeti čitati. Ako je tome tako, ako je zastao proces kanonizacije, zašto nam je danas potrebna ova knjiga, zašto nam je danas potreban upravo ovaj blaženik. Ljudskim očima gledano, sveci posjeduju svoju zemaljsku sudbinu i nakon njihove smrti. Američki povjesničar Eugene F. Rice upozorio nas je u monografiji o svetome Jeronimu (Johns Hopkins University Press, 1985.) da je bio središnji svetac renesanse, a po *Vulgati* i Tridentskog koncila, no da je nakon toga njegovo vrijeme prošlo jer novo vrijeme obnove nije tražilo sveca pustinjaka nego one koje su išli među puk, pa se s vremenom ugasio njegov jeronimitski red i njegova pobožnost na Zapadu.

Doista, nakon propasti komunizma u nekoć porobljenim državama procvjetali su demokracija i kapitalizam, doba totalitarizma otišlo je u zaborav da više nikada ne ugrozi čovječanstvo. Opasnost od totalitarizma činilo se da je trajno prošla. Zvijezda našeg blaženika, koji se odupro i komunizmu i nacizmu, visoko je sjala, Stepinčeva *fortuna* zasjala je u njegovoj beatifikaciji u Mariji Bistrici 3. listopada 1998.

No onda se iznenada sve promijenilo, sve je zastalo, pa nam se čini da su živi i mrtvi Stepinac svijetu podjednak izazov te se pitamo zbog čega je to tako. Da zastoj kanonizacije ovisi jedino o hrvatsko-srpskim odnosima, odnosno o prosudbi glasovitog mješovitog povjerenstva sastavljenog od hrvatskih i srpskih stručnjaka na inicijativu Svetog Oca, onda bi se kanonizacija uspjela riješiti. Ona će se jednog dana, uvjereni smo, i riješiti. Uostalom, za Katoličku

Crkvu Stepinac je već službeno proglašeni blaženik. Mons. Batelja u knjizi daje posredan odgovor i na to pitanje - na pitanje zastoja njegove kanonizacije. Živom Stepincu nije bilo lako, no tada je katolička vjera, unatoč progonu i grubom nasrtaju na njezine pastire, vjernike i institucije, još uvijek činila temelj europske, društvene kohezije. Današnji progresivizam s obilježjima nove religije bez obzira na razlike dijeli isti prosvjetiteljski izvor s totalitarnim sustavima koji pripadaju istoj tradiciji antikršćanske modernizacije. Dijelevi isti utopijski stav da Smisao ne postoji i da ga treba aktivistički stvarati, a otpore ukloniti pozivajući se na većinsku opću volju - *Volonté Générale*. Stepinac pak svjedoči da Smisao postoji; vjeruje u Boga kao apsolutnog moralnog Zakonodavca i u njegov nepromjenjivi naravni zakon čiji su darovi: savjest po kojoj raspoznavamo moralnu istinu, razum koja nas vodi do spoznaje Boga te besmrtna duša po kojoj svaki čovjek ima neizmjernu vrijednost. Pronicljivi američki pisac Rod Dreher upozorava da u diktaturi progresivizma ljudi postaju izopćenici jer se pod krinkom različitosti, inkluzije, pravičnosti, tolerancije i drugih fraza, stvaraju snažne mehanizme kontrole mišljenja i rasprave, a one koji misle drugačije marginalizira se i prokazuje kao zle (*Oduprite se laži*, Verbum, 2022.). Stari se totalitarizam služio otvorenim nasiljem, koje je Stepinac doživio i o kojem knjiga govori, no meki totalitarizam računa na sklonost modernog čovjeka da načela, uključujući i ovdje političke slobode, podredi hedonističkom zadovoljstvu, radikalnom individualizmu i kulturi upravljanoj konzumerizmom. Mi se više ne odgajamo kao hodočasnici na smislenom putovanju u potrazi za vrlinom, nego kao turisti u potrazi za osobnom srećom.

Stepinac je predvidio nasrtaj, a mons. Batelja u knjizi dao obilje primjera, onoga što Hilaire Belloc naziva „modernim umom“. Dana 18. rujna 1938., nakon blagoslova spomenute Spomen-crkve kod Knina, Stepinac je u propovjedi naglasio: „... da je svima jasno kako danas bjesni boj protiv Katoličke Crkve u mnogim krajevima svijeta. Nabacuju se najgorim klevetama na Crkvu Božju, tobože u ime znatnosti. Nabacuju se najpodlijim lažima i uvredama na vrhovnu glavu Crkve Božje Sv. Oca i Petrovu stolicu, u ime tobožnje slobode. Gone kao divlje zvijeri u mnogim krajevima svijeta katoličke svećenike, redovnike i redovnice, tobože u ime napretka, kulture i demokracije.“

Stepinac se odupro laži, ostao je konačan vladar svoje savjesti. No kao takav ostaje miljama daleko od ideala koji uči da je dobar život onaj u kojem nema patnje. Stepinčev križ žrtve potpuno je oprečan idealu potrage za srećom, čiji je konačan utopijski cilj zemaljska besmrtnost i rješavanje boli. Zato je naš blaženik posve

nepoželjan duhu vremena. I zato nam je potreban, zato nam je potrebna ova knjiga. Bez povijesti, bez kolektivnog sjećanja nemamo kulturu, a bez kulture nemamo ni identiteta. Povijesna pamćenje povezuje tri temeljne zajednice: obitelj, crkvu i narod, koje su na posebnom udaru.

Ako čitavu našu sadašnjost smjestimo na vodoravnicu, horizontalu križa zajedno s svima našim institucijama, strankama, materijalnim dobrima, našim htijenjima i ambicijama, čitava ta horizontala ovisi o okomici, o vertikali koja nosi cijeli križ. U osnovi te vertikale, u hrvatskom su slučaju tri uporišne točke: Jeronim, Marulić i Stepinac. Prvi sublimira čitavo naše ranokršćanstvo, drugi srednjovjekovlje, a u Stepincu su se slile prikupljene snage naše katoličke modernosti i suvremenosti. Sveti i veliki papa Ivan Pavao II. blaženog Alojzija Stepinca, mučenika komunističkog režima nazvao je „najsvjetlijim likom Crkve Božje u Hrvata”. U svojoj propovijedi u Splitu, na Žnjanu, 4. listopada 1998. sveti je Papa naveo da uz svete solinske mučenike, naš blaženik bdi je i moli da ono zrno vjere, ovdje davno posijano, i dalje klija i raste, da „postane veliko stablo, bogato plodovima svetosti”. Zbog toga nam je kardinal uzor kojemu se nije dovoljno diviti, nego ga se mora slijediti. To je pitanje našeg opstanka kao pojedinaca i kao naroda. Stepinac je mjera našeg Smisla i naše slobode; stupanj naše kršćanske slobode mjerit će se onoliko koliko Stepinac bude prisutan u javnosti i u našem osobnom životu.

Marko Trogrlić - Josip Vrandečić